

Wat hebben we aan extra lestijden, extra begeleiding, aan de beste materialen, aan puike nascholing, aan de begeleiding van het CLB, als de kleuters, voor wie deze inspanningen in de eerste plaats bedoeld zijn, niet of zeer onregelmatig op school zijn? De basisschool Champagnat in Schaarbeek werkte een project uit om iets te doen aan het 'kleuterverzuim'.

Een verhaal uit Schaarbeek

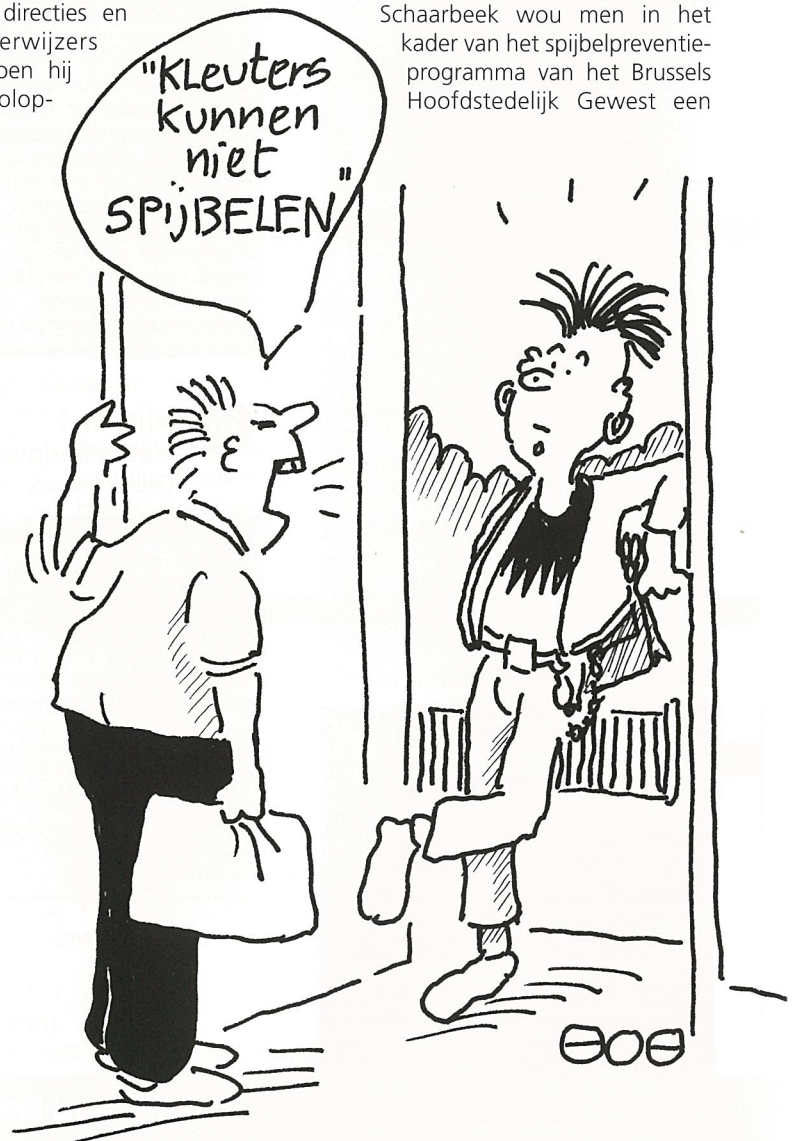
"Is het wel allemaal zinvol?" Vroeger hoorde je het over OVB, nu over GOK. De vraag naar de zinvolheid en de effectiviteit van de inspanningen wordt al eens gesteld. Wat hebben we aan extra lestijden, extra begeleiding, aan de beste materialen, aan puike nascholing, (ja zelfs) aan begeleiding van een CLB, als die kleuters, voor wie deze inspanningen toch in de eerste plaats bedoeld zijn, niet of zeer onregelmatig op school zijn? Veel kleuters komen ook te laat, werpt men al eens op. Ze missen een groot deel van het aanbod.

Dat zijn stuk voor stuk bedenkingen die Patrick Vanspauwen meermalen van directies en kleuteronderwijzers hoorde. Toen hij nog schoolop-

bouwwerker was, heeft hij er meer dan tien jaar de tanden op stuk gebeten. Niet meer te tellen zijn de sensibiliserende gesprekken aan de schoolpoort, waarin hij vooral aan allochtone en kansarme ouders probeerde duidelijk te maken dat hun kind heel wat miste als het niet op school was. Hij zocht steeds opnieuw naar rationele argumenten, ook over het te laat komen. Op korte termijn had die benadering zeker resultaat. Toch kwam hij tot het besluit dat deze aanpak niet meer werkt. Men moest een andere manier vinden om het probleem van de veelvuldige afwezigheid in de kleuterklassen aan te pakken.

Naar een prentenboek

In de basisschool Champagnat in Schaarbeek wou men in het kader van het spijbelpreventieprogramma van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een

Patrick Vanspauwen is een van de 26 deskundigen-ondersteuners van een lokaal overlegplatform. Hij kreeg een zeer boeiende onderwijsregio toegewezen, namelijk het basisonderwijs in Brussel. In een nog niet zo ver verleden was hij schoolopbouwwerker in Brussel bij de vzw IMPULS-Brussel, die een nauwe band had met de werking van het vrije CLB Pieter Breughel. We kennen Patrick Vanspauwen ook als bedenker van leesbevorderingsprogramma's, waaronder 'Boekenbende aan huis'.

niet spijbelen!

project uitwerken om iets te doen aan het zogenaamde kleuterverzuim. Primaire spijbelpreventie, als het ware, door al van in de kleuterklas op het afwezig zijn in te spelen.

Patrick Vanspauwen had nog een idee voor een scenario voor een prentenboek in de kast. Over dat idee was de school meteen enthousiast, maar kon één schoolje een zo groot project aan? Het idee werd op het Schaarbeekse scholenoverleg besproken met alle directies; drie bijkomende scholen wilden inhaken.

Ze schreven een project uit met als doelstellingen:

- alle betrokken kleuters vertrouwd maken met de slagzin 'Als jij er niet bent, is het niet hetzelfde!';
- kleuters globaal (en meetbaar) beter op tijd en regelmatig naar school laten komen;
- ouders laten aanvoelen dat het de school menens is, dat de school waarde hecht aan het kleuteronderwijs en hun dit ook zelf meer en meer laten inzien;
- leerkrachten sensibiliseren om oog te hebben voor elke afwezigheid. Ze dramatiseren niet, maar doen wel een positief appél op aanwezigheid;
- een werkbaar hulpmiddel hebben, dat in Schaarbeek proefdraaide en bij goede evaluatie ook elders toegepast kan worden.

Met zijn scenario trok Patrick Vanspauwen naar zijn favoriete illustrator Hilde Schuurmans. Zij maakte - ook internationaal - carrière met haar Plotterreeks. Samen spraken ze Uitgeverij Clavis aan. Clavis zag meteen iets in het project en wou maximale inspanningen doen om het materiaal op tijd klaar te hebben voor het proefproject.

Beginsituatie

Terwijl het materiaal in ontwikkeling was, werd een schooloverstijgende werkgroep samengesteld met telkens de directie en een leerkracht als gangmaker. Ook enkele partners van de scholen zoals CLB, schoolopbouw-werk, Gemeenschapscentrum en gemeente werden van in deze creatieve fase bij het project betrokken.

"Als jij er niet bent is het niet hetzelfde" is een project van het Boodschapsinstituut, Basisschool Champagnat, de Mariaschool, Instituut van de Heilige familie. Ze werken samen met het Gemeenschapscentrum De Kriekelaar, CLB Pieter Breughel, de vzw IMPULS-Brussel, de dienst Nederlandse cultuur van de Gemeente Schaarbeek, Hilde Schuurmans, Patrick Vanspauwen, uitgeverij CLAVIS, VBB en VGC Taalvaart, dat alles met de financiële steun van de Cel Preventie Schoolverzuim van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

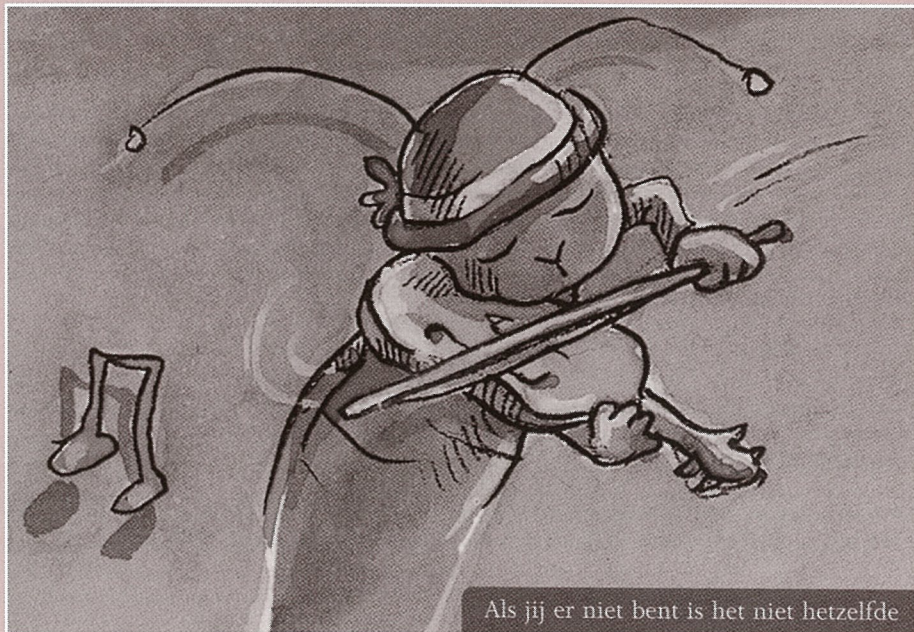
Brugge, Lokeren, Lier, Mechelen, Tienen, Hasselt en Heusden-Zolder zijn maar enkele van de vele Vlaamse steden en gemeenten waar in het lokaal overlegplatform het thema afwezigheden bij kleuters sterk in de aandacht komt. De thema-avonden, die lokaal worden georganiseerd, kennen een zeer grote belangstelling bij kleuteronderwijzers, directies, CLB'ers en andere onderwijsbetrokkenen. In steden als Brussel en Aalst zijn de lokale besturen en welzijns-koepels erg betrokken op deze thematiek.

Het materiaal

Prentenboek: "Als ik niet op school ben" (uitgeverij Clavis, 2003) ligt in de meeste boekhandels en kost 12,50 euro. Het prentenboek kan in het kader van projecten gebruikt worden, maar kan ook de individuele ouder bekoren.

Prentenkaarten: vijf kaartjes die gemaakt zijn om met de vriendjes te versturen naar kinderen die er regelmatig niet zijn. Ze werden speciaal gedrukt voor het Schaarbeekse proefproject.

Poster: "Als jij er niet bent is het niet hetzelfde" voor op school en voor in de kleuterkamer werd eveneens speciaal voor het proefproject gedrukt en is voorlopig niet te verkrijgen in de handel.

Een kaartje om met de vriendjes te versturen naar kinderen die er regelmatig niet zijn.

Aan de start van het project ging een grondige analyse van de beginsituatie vooraf. De belangrijkste conclusies:

- **verlengde vakantie:** de analyse leert ons dat het fenomeen van verlengde vakantie niet van toepassing is op de Schaarbeekse scholen. Enkele kinderen die er de eerste weken niet waren, ble-

ken achteraf van school te zijn veranderd;

- **niet veralgemenen:** de meeste Schaarbeekse kleuters komen bijna elke dag naar school. De meeste kleuters zijn ook goed op tijd. Een aantal kleuters maakt er een gewoonte van om te laat te komen. Ook bij de kleuters die al

eens een dagje overslaan, zien we dat het vaak dezelfde zijn;

- **topdagen:**

we zien dat er vooral op woensdag en vrijdag kleuters afwezig zijn. Op de andere dagen valt de aanwezigheid beter mee. Zien ouders en kleuters wat in een verlengd weekend en vinden sommigen een halve dag op woensdag niet de moeite?

- **globale evolutie:**

zoals te verwachten, zien we dat globaal de aanwezigheid stijgt naarmate de kleuters ouder worden. Het is belangrijk om bijzonder veel oog te hebben voor de enkelingen die ook in de 2de en 3de kleuterklas veelvuldig afwezig blijven;

- **slechte gewoonte:**

tussen op tijd komen en te laat komen is er niet veel verschil. We zien dat in sommige klasjes er opmerkelijk meer kleuters te laat komen dan in andere klasjes.

Wellicht speelt ook de manier waarop de leerkracht omspringt met het te laat komen, een rol;

- **prioriteiten:**

de eerste kleuterklas lijkt een belangrijk scharnierpunt. Hier kan een preventieve actie wellicht het meeste resultaat sorteren.

Proefproject

Het proefproject paste uitstekend in het kader van de jeugdboekenweek rond 'Jij en ik' in 2003. De vier Schaarbeekse scholen werkten samen een modelproject uit om aan spijbelpreventie te doen met het prentenboek als rode draad. De scholen lieten ook posters drukken en kaartjes maken om te versturen naar afwezige vriendjes.

Er vonden in de vier scholen de allereerste activiteiten plaats om te

laten zien hoe leuk men het wel vindt als iedereen op tijd en aanwezig is.

Enkele voorbeelden:

- In samenwerking met het schoolopbouwwerk werd er 'ten huize van...' georganiseerd. Het boekje werd voorgelezen en besproken in de woonkamer van een van de kleuters. Alle vriendjes en hun ouders waren meegekomen.

- Ochtendrituelen: o.a. samenzang van het projectlied op de speelplaats, een erehaag van leerkrachten die de kleuters en hun ouders onthalen. Een leuk vliegtuig dat elke dag opstijgt op het belsemaal.

- Het boekje kwam aan bod in de taallessen Nederlands voor ouders.

- Er waren twee apotheosemomenten, waarop ook de pers een kijkje kon komen nemen. Op maandag 24 maart 2003 van 13 u. tot 15 u. waren de 4-jarige kleuters samen met ouders, juf en meester te gast in Gemeenschapscentrum De Kriekelaar. Ze werkten er met Hilde Schuurmans. Er was een vertelatelier, een schimmenspel... Met een samenzang van het speciaal gecomposeerde projectlied werd de namiddag afgesloten. Op dinsdag 25 maart 2003 vanaf 10 u. maakten de 5-jarige kleuters - onder het goedkeurend oog van ouders, juf en de meester - samen met illustrator Hilde Schuurmans een gigantische krijttekening op de Rigasquare. Heel veel buurtbewoners kwamen een kijkje nemen.

Kleuters kunnen niet spijbelen

Kinderen worden maar leerplichtig op 1 september van het jaar, waarin ze hun zesde verjaardag vieren. De meeste kleuters kunnen dus niet spijbelen. Toch wordt hun afwezigheid vaak als een probleem ervaren. Jean-Marc Nollet, de Franstalige minister voor het basisonderwijs, wilde al in 2000 de leeftijd voor de leerplicht verlagen. De laatste jaren hebben er voortdurend voorstellen in dit verband gecirculeerd. De leerplicht is een federale aangelegenheid. Om ze aan te passen is een tweederde meerderheid in het federaal parlement nodig.

Er zijn argumenten om een verlaging van de leerplicht tot vijf jaar te verwerpen. Een belangrijk argument is de vaststelling dat tegen het einde van de kleutertijd de meeste kleuters ingeschreven zijn én regelmatig naar school komen. Op de leeftijd van twee en een half of drie jaar is dit nog veel minder het geval. In zijn recente onderzoek¹ ontdekt professor Ides Nicaise een opvallende correlatie tussen ingeschreven zijn in het kleuteronderwijs en sociale achtergrond. Kleuters uit eenoudergezinnen, allochtone gezinnen, gezinnen die leven van een vervangingsinkomen, starten gemiddeld later in het kleuteronderwijs. Zodra ze ingeschreven zijn, maken ze gemiddeld minder gebruik van het aanbod.

Veelvuldige absenties bij kleuters komen vaker voor bij kinderen uit kansarme en allochtone gezinnen. De Vlaamse overheid investeert nu, meer dan ooit, in gelijke onderwijskansen. Vele Vlaamse scholen genieten momenteel een ondersteuningsaanbod. De effectiviteit van het onderwijs kan verbeteren, op voorwaarde dat de kinderen - om wie het toch allemaal draait - aanwezig zijn.

"Zonder regelmatige aanwezigheid van deze kleuters is elke investering in gelijke onderwijskansen een maat voor niets." Bart Tuyteleers, directeur Champagnat

Sensibiliseren

Werken met dit prentenboek verandert de regelgeving rond afwezigheden niet. De regelgeving aanpassen is wellicht ook niet wenselijk. Het boek wil kleuterleid(st)ers sensibiliseren om voor een vol huis te gaan, elke dag. Kleuters krijgen het gevoel dat hun aanwezigheid echt het verschil maakt. De kleuterleeftijd is ook de tijd waarin een vertrouwen opgebouwd kan worden tussen ouders en leerkrachten.

"Zit de communicatie tussen ouders en school al goed in de prille kleuterjaren, dan draagt dit vaak een hele schoolcarrière lang. Achter elke kleuter die te laat komt, holt immers een ouder met zijn of haar verhaal." Bart Nobels, GOK-leerkracht Champagnat

¹ Indicatoren van sociale ongelijkheid in het Vlaamse Onderwijs, HIVA uit De Morgen 30/10/2003 "Vanaf de kleuterschool al kansloos".

Resultaten

- De scholen ontdekten dat de positieve benadering "uw kind wordt gemist" beter werkt dan een aanpak die kleuters en ouders te kijk zet en berispt.

- Het prentenboek is zowel voor de leerkrachten, de kleuters als de ouders een inspirerende rode draad.

- De effectiviteit hangt in grote mate samen met de creativiteit die men aan de dag legde en de mate waarin het hele schoolteam zich achter het project schaaft.

- Er is het geloof dat met de aanpak van de uitgewerkte ochtendrituelen (vliegtuig dat opstijgt, samenzang projectlied...) op momenten dat de impact verzwakt opnieuw kan geactiveerd worden.

- Kleuters enthousiasmeren hun ouders, maar voor een duurzaam effect moet men de ouders blijvend betrekken.

ANALYSE VAN DE BEGINSITUATIE: WERKEN MET DE AANWEZIGHEIDSCOËFFICIËNT

De ervaringen in Schaarbeek en elders leren ons dat kleuteronderwijzers niet noodzakelijk enthousiast zijn om uitvoerig mee te werken aan een uitgebreide analyse van de beginsituatie. Afwezigheid uitvoerig in kaart brengen, het nodige papierwerk, de berekeningen, het overleg... Het kan bestlist afschrikken.

Dit ontwerp van analyse zoekt naar een middenweg. De analyse is zeer beperkt in duur en ook erg beperkt in tijdsinvestering. De analyse maakt het ook mogelijk om al vlug in het schooljaar in te grijpen. Een zeer interessante maand voor deze analyse is immers de maand september. Centraal in deze analyse staat de AC, de aanwezigheidscoëfficiënt.

De AC wordt als volgt berekend. Elk kind start de maand met een AC van 100. Per halve dag afwezigheid worden er 5 eenheden afgetrokken. Voor te laat komen zijn er twee mogelijkheden. Een eenheid wordt afgetrokken voor het flirten met de bel. Twee eenheden bij het binnenkomen wanneer de activiteiten al gestart zijn.

AC per klas

Gemiddelde AC in %	2.5	3	4	5
2004				
2005				
2006				

In welke mate stijgt de aanwezigheid bij het ouder worden van de kinderen? Hoe scoort mijn klas tegenover de parallelklas? Tegenover klasjes uit deze of een andere school?

Overzicht van percentage kinderen dat opmerkelijk laag scoort (per klas of leeftijd)

% AC = of < dan 50	2.5	3	4	5
2004				
2005				
2006				

In welke mate daalt het aantal kinderen dat zeer regelmatig afwezig is, bij het ouder worden van de kinderen? Hoe scoort mijn klas tegenover de parallelklas? Tegenover klasjes uit deze of een andere school?

Overzicht van kinderen die extreem veel afwezig zijn

% AC van 0	2.5	3	4	5
2004				
2005				
2006				

In welke mate daalt het aantal kinderen dat extreem veel afwezig is, bij het ouder worden van de kinderen? Hoe scoort mijn klas tegenover de parallelklas? Tegenover klasjes uit deze of een andere school?

Aanwezigheid in een weekschema

Aanwezigheid in %	maandag	dinsdag	woensdag	donderdag	vrijdag
2004					
2005					
2006					

Zijn er in onze school topdagen voor absenties? Welke verklaringen kunnen we hiervoor vinden?

Aanwezigheid per week

Aanwezigheid per week in %	1 ^{ste} week	2 ^{de} week	3 ^{de} week	4 ^{de} week
2004				
2005				
2006				

In de maand september geeft deze tabel een zicht op de thematiek van de verlengde vakantie. In scholen waar veel kinderen pas in de loop van september starten zal dit zich duidelijk laten optekenen.

Interessant is ook stil te staan bij afwezigheden rond de andere vakanties. Er is een evolutie van verlengde vakanties van kinderen met Turkse en Marokkaanse roots, die een iets ruimere zomervakantie nemen, naar kinderen uit de middenklasse, die mee op skivakantie gaan buiten de vakantieperiodes.

Overzicht van laatkomers

Te laat en flirten met de bel (gemiddeld per kind voor één maand)	2004	2005	2006
2,5-jarigen			
3-jarigen			
4-jarigen			
5-jarigen			

Meer dan afwezig zijn wordt te laat komen als erg storend ervaren. In het opbouwen van een vertrouwen tussen ouder en leerkracht is dit bouwsteen één.

In welke mate daalt het aantal kinderen dat nog te laat komt bij het ouder worden van de kinderen?

Hoe scoort mijn klas tegenover de parallelklas? Tegenover klasjes uit deze of een andere school?

AC vs. TaK-score (of andere genormeerde toetsen)

Referentiegroep van ... kinderen	bij 10 beste taK-scores	bij 10 slechtste taK-scores
10 hoogste AC		
2004		
2005		
2006		
10 laagste AC		
2004		
2005		
2006		

Niet alle toetsen worden in september afgenomen. Het is interessant om te bekijken of er een correlatie is. Voorzichtig zijn met interpretaties is wel aan de orde.

AC vs. doelgroepoerlingen

Referentiegroep van ... kinderen	Doelgroepoerlingen	Niet-doelgroepoerlingen
10 hoogste AC		
2004		
2005		
2006		
10 laagste AC		
2004		
2005		
2006		

In het kader van de werking rond gelijke onderwijskansen is het interessant om na te gaan of er ook in deze school een relatie is tussen de absenties en de sociale achtergrond van het kind.